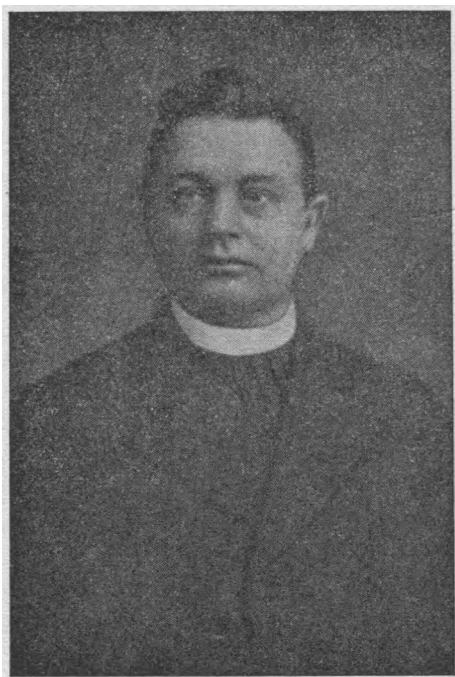

Kun. Antanas Kaupas¹⁾.

(1870 — 1913).

Ir v l m s visuomen neteko vieno savo žymiausi vy-
r . Toli nuo t vyn s, Chicagos mieste 1913 spali 27 d. pa-
simir kun. Antanas Kaupas, „Draugo“ redaktorius ir nuo-
latinis „Draugijos“ bendradarbis.

Man pa iam neteko jo pažinti. Bet jo laiškuose, man,
„Draugijos“ redaktoriui, rašytuose, yra nemaž žini , kuriose,
kaip veidrodyje, atsimuš kilni nabašninko dvasia, gyvas ir
veiklus jo b das, jo aktyvus santykis su gyvenimo nuotykiiais,
jo šviesios paži ros vairius visuomen s klausimus, jo vyk-
dinti ir ne vykdyti sumanymai, — trumpai sakant, žymi jo

¹⁾ Spausdintas „Draugijoje“ 1913, 83 n-ry.

vidujo gyvenimo dalis, kuri net ir jo artimiems draugams gal visai buvo nežinoma.

Tuo būdu žemiau paduodamos žinios, rasi, dėl pilnumo ir nebus pilnos, užtat tur s vien vert : jos bus paimtos ne iš subjektyvi biografo sp liojim , ne iš gyvenimo sp dži , bet iš paties nabašninko laišk ; kitaip sakant, bus tai ne dirbtin biografija, bet tikra autobiografija, iš kurios paaišks, ne kaip tas ar kitas rašytojas kun. Kaup ži ri, bet kaip pats jis save ži r jo ir kaip, matyt, nor jo, kad ir kiti j ži r t .

Prog tai autobiografijai parašyti dav ši aplinkyb : 1907 m. buvo steigta Peterburgo Dvas. Akademijoje nauja sociologijos katedra. Akademijos valdyba m ieškoti tinkam kandidat tai katedrai užimti. Vienas lietuvi kauniški patar kun. Ma iuliui, buvusiam tuomet Akademijos inspektoriui, kviesti profesorium kun. Kaup , kaipo pasižym jus savo raštais sociologijos srityje. Tas sumanymas pripažintas tinkamu, bet pirm paduosiant j Akademijos valdybai svarstyti, kun. Ma iulis panor jo pla iau sužinoti apie mokslisk kun. Kaupo kvalifikacij , jo gyvenim ir social veikim . Kun. Antanas 1907 m. geguž s 10 d. atsak tai man gan ilgu, bet labai domiu laišku, kuriame tarp kitko ir randame ištis jo curriculum vitae, suformuluot šiais žodžiais ¹⁾:

„Mano praeitis neturi daug šviesi ruož . Visaip su manim buvo — ir tasai visaip suved mane su realiu gyvenimu labai arti. Gimiau Gudeliuose Ramygalos parapijoje (1870 m.). Iš mažens buvau nelabai suvaldomas. Mokinausi Šiauliuose ir mokinausi pus tinai iki ketvirtai klasei. Penktoje patekau draugij , laikan i slapt bibliotek uždraust knyg . miau skaityti Dobroliubov , Pisarev ir kitus 1860- j met kritikus. Pisarevas padar man ypatingos takos savo kritiskumu. Prad jau ir aš mandrauti. Pisarevo takoje nustojau mokytis lotyn ir graik kalbos (mat, kalbos numirusios, kam dar mokytis to, ko jau n ra). Rezultate pereinant iš penktos šešt klas , reik jo tur ti „pereegzamenovk “ iš lotyn kalbos, o šeštoje paliko mane antriems metams be egzameno. M gdavau anuomet labai daug „filosofuoti“ apie visk : evoliucij , revoliucij , socializm ir t. t. Pasitaik kart atosto-

¹⁾ Be keleto rašybos ir stilistišk pataisym — joki kit permain ištraukose iš kun. Kaupo laišk nedar me.

gose, pašnekoje su tokiu pat „filosofu“, kaip ir pats, gin ytis už Darvin , dagi policijanto akyse. Tapau sk stas gimnazijos vyresnybei, kuri mane ir išvar po atostog iš gimnazijos už... bedievyb . Gražus rekordas žmogui, kur ši valand daugelis laiko stambiu katalik bažny ios gyn ju.

Po met stojau Kauno seminarij . Tenai iš pat pradži tur jau nelaim s nepatikti E. Barauskui, seminarijos inspektoriui. Po dviej met buvau iš seminarijos išvartytas d l susirašin jimo su senais draugais aplinkiniais keliais. Syk padaryta pas mene krata. Atrasta „Aušra“, Spencer'io „Fizyologija šmiechu“, Ribot'o „Choroby woli“ ir pora kit rašt , kuri patsai titulas nepatiko inspektoriui... Kaip ten buvo, taip buvo, gan tiek, kad 1890 m. tapau iš seminarijos pavartytas, tiktai bent-kiek v liau, kaip kiti. Man rodos, kad rektorius Cirtautas truput prilaik mano pus .

Iš seminarijos nuvažiavau tiesiog Peterburg , kur beveik ištisus metus gyvenau student draugijoje. Apsiklausiau visko. Apie visokius — izmus gal jau šnek ti, kaip ir kiekvienas studentas, nors j gerai ir nesupratau. Kalbant atvirai, man pa iam nuostabu ir net atrodo stebklinga viena aplinkyb , apie kuri niekam neesu sak s, n raš s. B damas Kauno seminarijoje ir jausdamas ant savo galvos Damoklo kalavij — išvaram , syk padariau pats sau prižad niekados neatsigulti nesukalb jus 1 T ve m s ir 3 Sveika Marija; taip pat niekados neapleisti miši šventomis dienomis. Šit prižad pildau iki šiolei. Pildžiau j ir Peterburge. Manrodosi, kad tai yra toji centrin galyb , kuri ir anuomet nedav ir ligšiolei neduoda man iškrypti iš v ži . Bet apie tai pašnek ti pla iau galima tik priva iai.

Iš Peterburgo parvažiavau pas t vus, o atostogoms pasibaigus, iškeliavau Kaun . Tenai mokinau „švedus“, o pats mokinausi iš vieno vaikino 7-os ir 8-tos klas s kurso. 1892 m. vasario m n. pas šeiminink , pas kur gyvenau, policija padar krat . Rado. Varp “ ir por kit užsienio laikraš i ir spausdini . Šeimininkas pateko kal jiman, o man ir kitam dar vaikinui policeimeisterio sekretorius patar apieisti Kaun kuo grei iausiai. Paklausiau patarimo ir po 3 dien buvau Mintaujoje. Bandžiau duoti egzamen 7-j klas , bet man neturint paliudijimo iš policijos, man s n prie egzamen neprileido.

Tuo b du mano karjera Rusijoje buvo jau baigta. Parvažiavau namon, kur išbuvau vis pavasar . Nežinojau k daryti, ypa kad tuojau pat mijau, jog policija daboja mano žingsnius. Žmon s patar man keliauti Amerik . Apsi miau, bet pinig netur jau. Ta iau užtarus geriems žmon ms (vienas iš j kun. Maciejauskas, dabartinis Šv kšnos klebonas) gavau šipkart iš Hamburgo ir 50 r. kelionei. Chicagon atvykau 1892 m. rugp. 26 d. Sunkiai padirbti negal jau, lengvesnio darbo negavau, o ia keli ramygalie iai apsi m mok ti už mano moksl — taigi už 3 ar 4 savai i atsid riau lenk seminarijoje Detroit'e. Tur jau šioki -toki gabum , už kuriuos patikau nemažai anuolaikiniam

vice-ректорiui, o dabartiniam rektoriui kun. Buhaczkowski'ui. Jo tiktai dka, tapau kunigu. Nes kli i prieš sišventim tur jau nemaža. Gadinu man daug Kauno Seminarijos rektoriaus laiškai. Bet Detroit'o seminarijos vyriausybei ir kitiems kunigams užtarus, visas kli tis pergali jau ir tapau šv stas kunigu 1896 m. geguž s 6 dien. Beveik metus klebonavau mieste Wilkes-Barre, o nuo 1897 m. iki šiai dienai esu klebonu lietuvi parapijos Scrantone (Pennsylvanijoje).

Toks tai mano curriculum vitae. Kaip matai Tamsta, pasigirti neturiu su kuo. Jau mano pati praeitis gali uždaryti prieš mane aukšt Akademijos slenkst. Bet praeityje pama iau gyvenim tok, koksai yra, ne kokis jisai tur t b ti. Buvau arti susid r s su studentais, bedieviais, socialistais, anarchistais, teroristais, darbininkais, kapitalistais, inteligentais, tamsuoliais ir t.t., ir t.t. Pats dirbau pjovyklose, ma iau kaip kiti dirba dirbtuv se ir kasyklose. Du sykiu buvau seminarijoje, kurioje susipažinau su Katalik Bažny ios mokslu. Gyvenau kitados tarp darbinink , o dabar gyvenu iš darbinink — taigi tosios klas s pastangos pagerinti savo b v man ypatingai r pi. Neesu iš prigimimo nei agitatorius, nei vadovas. Taigi pasiliko man niekas kita, kaip ži r t, t myti, tyrin ti ir savo pastabas plunksna surašin ti. Turiu gan ger plunksn , bet iš to dar neišeina, kad rašymas atseit man lengvai. Ne, dažnai tenka ilgokai pam styti, kol sakinys susistato atsakomai. Rašydavau kitados laisvomis valandomis — laikui užmušti. Dabar jau kas kita. Tuomet buvau tiktai diletantas, dabar jau gretinuosi prie (si minus sapienter dicam) specialist , bet prie tos kategorijos man dar labai toli.

Socialiais dalykais prad jau užsiimin ti neseniai, nuo 1901 m. Ligi to laiko laikiau save apšviestu: rod si man, kad paž stu socializm ir daugel kit daikt . Bet apie t laik pa miau rankas Galinskos-Daszynskos st dij „Przelom w socyalizmie“ — ir pama iau, kad apie socializm n supratimo neturiu. Prisipaž stu, jog tur jau 2 ar 3 sykius perskaityti t nestor , dargi populiariai parašyt knyg , kol apsipažinau paviršutiniai, kas yra socializmas ir kokios n n atmainos (persilaužimas) jame darosi. Po to jo Catherein'o „Socialism Exposed and Refuted“. Catherein'as buvo j zuitas, kurs sykiu su Pesch'u paragintas Kettelerio pasi m studijuoti socializm . Jo veikal lis nepadar man didelio sp džio, nes apie kai-kurias socialist teorijas (pav. apie pridedam j vertyb) jisai vos tik užsiminti teužsimena. domesni man buvo „Przeegl d'o Wszzechpolski'o“ argumentai. Mat, anuomet lenk „narodovvi demokraci“ dik iai susipyko su socialistais ir prad jo peštis su šiais — argumentais ad hominem. B. Ostoja paraš broši r „Uwagi krytyczne nad socyalizmem wspolczesnym“, kurioje sukritikavo iš dalies socialist teorijas, bet daugiau j strategik ir taktik . Taciau kas yra socializmas, aš ir tuomet dar nebuvau gerai suprat s.

1901 m. pabaigoje perskai iau Max'o Kirsch'o storok knyg „Democracy and Socialism“. Kirsch'as gyvena Australijoje, priklauso prie

„single-taxer'iu“ ir regimai yra užsi d s prieš socialistus, kurie Australijoje laiko galvas labai aukštai iškl. Tasai rašytojas užmet man ant socializmo daug naujos šviesos. Rezultate — parašiau savo „Socializmo silpnos pusės“. Paskui pradėjau tyrinti t j doktrin pliačiau, visados griebdamas pirm j šaltini . Broks'o (socialisto) „Social Unrest“, Ghent'o (taippat socialisto) „Our Benevolent Feudalism“, Seligmano „Economie Interpretation of History“; Hilquit'o (ortodoksialio socialisto) „History of Socialism in America“, ir kiti socialist ir ne-socialist raštai dav man daug medžiagos. Pradėjau rašyti serij straipsni vardu: „Iš studij apie socializm“. Spėjau parašyti tik du. Berašant tre i j („Socializmas ir Moteryst“) ištiko mane noras rašyti apie Amerikos lietuvi gyvenim . Tasai rašymas privert mane pažirti realiam gyvenimui tiesiog akis. Nuo tos valandos nustoju besinteresuoti teorijomis ir mečiau šalin stadijas apie socializm . Politiškoji, ekonomija, kuri žiri tai, kas yra, o ne kas gali bti, pasidar man artimesn už socializm . Pradėjau skaityti Bonar'o, Gide'o, Seligman'o ir kit ekonomist veikalus. Pas Gide' radau pamin t socializmo doktrin , kuri man labai patiko. Pradėjau žirti j arčiau ir veikiai pamačiau, kad be sociologijos pažinimo ia ne k tepadarysi. Griebiausi tad už Ward'o, Ross'o, Blackmar'o, Giddings'o ir kit sociolog rašt . Nestudijavau j sistematiškai ; žinios iš j semtos visados tarnavo man praktiškiems siekiams. Atspind to, k skaičiau, galima rasti „Patrimpo Laiškuose“.

Praeit ruden parsivežiau iš kun. Kuro Morawski'o „Świ tych Obcowanie“, iš kurio pamačiau, kad autorius band išd styti t , kas ir man gul jo ant širdies, t. y. papamatuoti solidarizmo doktrin . Morawski's tur jo vien silpnyb : buvo perbailus. Tasai bailumas, tie bereikalingi apsaugojimai prieš, neduok Dieve... „herez“, dikiai apsilypnino jo paskutinio veikalo svarbum . Bet reikia pripažinti, jog savo pamatuose „Świ tych Obcowanie“ yra monumentalis veikalas, ir tiesiog gaila, kad antorius nesp jojo pabaigti.

Antra knyga, kuri tuomet parsivežiau iš kun. Kuro, buvo neseniai mirusio vyskupo Stang'o veikalas: „Socializm and Christianity“. Tėnai radau daug ger dakt , bet man nepatiko žeminimas dabarties ir perdidelis idealizavimas priešreformacin s praeities.

Pasiryžau tat eiti savais takais.

Pradėjau rašyti „Evolucij ne Revolucij“, maniau, kad lengva bus išaiškinti pasiimt tiksli trumpai. Nenorėjau rašyti sentimentaliai. Man r p jo savo nuomon paremti rimtais, moksliskais argumentais. Pamačiau tad, kad negal siu tikslo atsiekti be sociologijos pagalbos. D l to tapau priverstas padaryti netik t ekskursij sociologijos dirv . Mano uždavinys buvo rodyti kelet dalyk , tarp kuri svarbiausiais yra: 1) sinergijos principas, t. y., kad geresn s gyvenimo formos yra atsiekiamos ne per akl kov vien su kitais, bet per bendr j darb vis kr voje; 2) kad syk susikrovusios social s strukt ros nelengva su-

griauti; 3) kad net persenusios struktūros nesiduoda sugriauti tiesioginiu būdu, t. y. kad reikia jos griauti indirekčiai. Vis tai turėjo parodyti, jog revoliucija labiau yra žmonių gerovės stabdytoja, nekaip gamintoja. Dėl to tai savo raštą pavadinau vardu „Evoliucija, ne Revoliucija“. Jei Dievas duos sveikatos, tikiuosi tatai rodyti moksliskai. Dabar mane stabdo vairs neramumai, taisyklų teismus su savais parapijonais (daigi už tai, kad noriu būti savo avių ganytojas, ne samdininkas) ir t.t. ir t. t., — dėl to didesnį savo laiko dalį esu priverstas sunaudoti tokiems dalykams, kurie klausimui išspręsti nieko nepadedą, bet tiesiog užstoja kelią. Dabar Tamsta mane matai, kaip ant delno. Ko verias ir kiek esu vertas — spręsti Tamstai, ne man“.

Berašydamas šiuos žodžius kun. Kaupas gavo mano antrąjį laišką, kur buvo išreikšti kun. Mačiulio paklausimai apie mokslinį j. a. a. Antano cenzūrą. Atsakydamas tai, garbus našninkas pridūrė dar šias trumpas apie save informacijas:

„1) Neturiu jokio mokslinio laipsnio, bet žmonės padedant, galėčiau įgyti netrukus. Aš mokslinius laipsnius netikiu, bet manau, galėčiau gauti šio tokio laipsnį už „Evoliuciją ne Revoliuciją“; 2) su lenkais nesipykstu, nors širdingai su jais susinešiu neturiu; 3) iškalbos didelį irgi neturiu, bet skaityti lekcijas pataikiau; 4) apie mano „mores“ galėčiau pristatyti paliudijimus kitam kunigui, o iš savo vyskupui galėčiau gauti kuo puikiausias rekomendacijas; 5) esu Amerikos pilietis, bet neesu nustojęs teisę grįžti į Rusiją. Pasas galima būtų išdirbti New-Yorko konsulate; 6) rašiau, kad sociologijos nestudijavau sistematiškai, bet esu joje tiek versatus, kad pasišventęs vien tam mokslui, per du mėnesius galėčiau pasipažinti su juo pilnai; 7) dar vienas dalykas: aš orientuotis gerai nemoku, taigi eiti disputas nemėgstu. Mano profesija yra taisyklų ir svarstyti.

Iš to visko gal nieko nebus, ir greičiau nieko nebus, bet kiek man kiti sakė, aš būčiau geresnis sociologijos mokytojas, nekaip doctor ex libro doctus“.

Šie kun. Antano spėjimai visai išsipildė; sociologijos katedra teko kun. Matulevičiui, žmogui labai gabiam, iškalbiam, bet praktiško gyvenimo mažai tepažįstančiam ir pratusiam daugiau įžinti sub specie aeternitatis ir todėl keli metai nuo sociologijos perėjusiam prie teologijos, o nuo šios pastarosios prie asketikos. Kun. Kaupas tuo būdu pasiliko Amerikoje ir savo santykius su Lietuva palaikydavo vien rašindamas tai „Vilt“, tai „Draugij“. Apie jo bendradarbiavimą „Viltyje“ visuomenė jau žino iš pačios

„Vilties“¹⁾). Mums belieka papasakoti apie literatiškus jo santykius su „Draugijos“ redakcija.

Bendradarbiauti „Draugijoj“ kun. Antanas prad jo 1906 m., t. y. nuo pat „Draugijos“ atsiradimo. Pirmais savo rašiniiais buvo jis suman s išaiškinti solidarumo id j draugijoje. Apie tai savo laiške 5. XII. 1906 tarp kitko raš man šitaip:

„Jeigu Tamsta priimsi t rašt savo laikrašt , tai gal siu geriau apdailinti ir geriau papamatuoti („Žvaigžd “ rašau be jokio pataisymo estetiškas straipsnio puses). Raštas gal s eiti per kelet numeri , bet prižadu taip rašyti, kad kiekvienas numeris tur t piln užbaigt savyje klausimo dal . Darbo negal siu prad ti be kokio m nesio arba ir dviej , nes reikia daug daikt atsiminti, daug dar persiskaityti. Reikia žinoti, kad Amerikoje draugijos klausimai iššoko aikšt n tiktai labai neseniai, ir kad praktiški jank s teorij nelabai tepaiso. ia tai atviras laukas draugijos klausim tyrin jimams. Pasir pinsiu b ti aktualiu, nes šioje valandoje draugijos klausimai mainosi, kaip varsos kaleidoskope“.

T darb kun. Kaupas prad jo daug anks iau, negu buvo man s, nes „Evoliucijos ne Revoliucijos“ pradžia išsi sta jau 21. XII. 1906, t. y. vos porai savai i tepraslinkus. Savo laiške, prid tame prie rankraš io, kun. Antanas tarp kitko praneša:

„Šiandien išsiu iau apdraustam laiške Tamstos vardu pradži rašto vardu „Evoliucija ne Revoliucija“. Aš esu patyr s, kad daugelis žmoni nesupranta prideramai draugijos klausim , d l to kad nežino sociologijos pamat , ir per tatai puola paklydimus (pav. kun. B. Šlasmus pamet kunigyst ir virto socialistu). To d l susimaniau parašyti bent apskritais ruožais t sociologijos dal , kur yra kalbama apie sociales sp kas, veikian ias draugijoje. Tos sp kos veikia visur ir j pažinimas gali daug pad ti sprendžiant social klausim ir Lietuvoje. Užbaigoje ži r siu daugiau Amerikos santykius, kuriuos geriau paž stu. Lietuvoje, sako, paskutiniu laiku labai daug es atmain . Gal ir nepalaiky iau“.

Paskait s „Draugijos“ 4 n-je mano recenzij savo neseniai išleist „Karvojaus Laišk “, atsak man 9. II. 1907 šitaip:

„Labai žemai a i už pagyrim „Karvojaus Laišk “. Man pa iam patinka tiktai keletas. Taigi taisyti arba populiarizuoti juos neturiu jokio noro... Bet nor iau, kad kr voje išeit ir „Patrimpo Laiškai“, kuri yra parašyta apie 33. Juos perži r j s ir išmet s iš j nereika-

1) Sk. Vaižganto Rašt XIV t. 130-167 p.

lingus daiktus, gal iau pristatyti iškarpose iš „Žvaigždės“. Šitie straipsneliai daug rimtesni už „Karvojaus Laiškus“, ir nevienas man prikiša, kad nebus prideramai suprantami žmonėms. Prisipažįstu, kad kai kurie jį buvo rašyti tyčia aukštesne kalba, kad būtų suprantami tiktai apšviestiesiems. Aš nenoriu būti demagogas ir dėl to veliju, kad kai kurie erzinantieji dalykai būtų parodyti sušvelnintame arba bent kais apvilktame pavidale. Ypatingai gavau barti už „aukštą“ demokratijos formą aprašymu (referendumas, iniciatyva etc.). Bet tikroji demokratija gali tarpti ir plačiai tiktai tokiose vietose, kur ypatingai yra išsilavinę telezyje. Ne tiktai Lietuvos, bet ir Amerikos lietuviai nesupranta prideramai, kas tai yra savivalda, todėl pavojinga būtų duoti jiems rankas ginklas, su kuriuo jie galėtų ieškoti didumo viršenybės. Mus Amerikos kunigus praktika pamokino, jog demokratiškas parapijų sutvarkymas neatneš nieko kito, kaip tik pragaišt tik jimi ir parapijai ir kunigui. Populiariai rašyti apie tokius dalykus, mano nuomone, būtų pavojinga. Bet žmonija eina prie šitokių gyvenimo formų — taigi būtina apie jas reikia rašyti nors atsargiai“.

Tame pat laiške mano priekaištą, kad „Kar. Laiškuose“ neteisingai atsiliepta apie Margalio eilrašius, kun. Kaupas štai ką atsakė :

„Savo laiškuose esu užgavęs netiktai Margalį, bet ir Uos ir kun. Žilinskį ir daugelį kitų rašytojų. Tegu jie man atleidžia, nes išties užgavimai nebuvo padaryti su noru žėisti. Anie visi straipsneliai nebuvo rašyti sistematiškai. Nebuvo net minties, kad pasirodys atskiroje knygutėje. Vienos minutės spaudis atsiliepdavo visame straipsnelio tone. Todėl labai būtų džiaugsmingas, jei Margalis dovanot man už žėidimą, kur esu jam padaręs, aptardamas jį iš vien arba dviejų eilraščių“.

Kad kun. Kaupas nebuvo koks rašytojas, dikas, parodo tai, kad ir šie žodžiai iš to paties laiško:

„Evoliucijos ne Revoliucijos“ antrąją dalį jau pasiunčiau Tamstai. Pamatęs „Šaltinyje“ Dumbros straipsnį panašioje dvasioje, ketinau darbą mesti, bet atsiminęs, jog mano raštas remsis daugiau tyrosios sielos pamatais, pradėjau rašyti iš naujo. Dabar reikia tik pat myti, jog p. Dumbros turi išties smagi ir labai naudingą plunksną“.

Ne vien lietuviai raštais, bet ir kitais naujai kilstančio kultūrinio lietuvių gyvenimo apsiereiškimais kun. Antanas karštai domjosi ir stengdavosi naujus sumanymus kiek galėdamas remti. Pav. sužinojau, kad Kaune esantis Viešas Lietuvių Katalikų Knygynas, tuoj sumanė sušėlpti jį savo knygomis.

„Šiomis dienomis, rašau man 9. II. 1907., išsiųsiu Kauno Katalikų Viešajam Knygynui... didelį pakelę knygą. Yra tenai visos lietuviškos kny-

gos ir knygel s, kurias palaikiau nereikalingu balastu mano namuos. Yra ir sen laikraš i , nors, rodos, nekomplete. Iš lenkišk j yra keli kompletai „Tyg. III.“, „Kraj“, „Przeg. Wszzechp.“ir kit laikraš i . Taip pat kai-kurie veikalai Pr so, Tetmajerio ir Wyspianskio. Iš angliš k laikraš i atkreipiu d mes „Literary Digest“, kuriame trumpai su-tvarkyti keleri paskutini met svarbesni atsitikimai politikoje, mok-sle, literat roje, dail je etc. ir paduota viešoji apie juos opinija. Nor jau d ti, kaipo papuošim knygynui (nes visi gražiuose apdaruose) veikalus Kiplingo, Washingtono, Irvingo, Stevensonso ir Bulwero Lyt-tono — bet vietos pritruko. Tikiuos, kad visas siuntinys laimingai at-kelias Kaunan“.

Siuntinys laimingai at jo, taigi dabar Kauno Lietuvi Kat. viešasis knygynas turi pareigos bent fotografij savo gerada-rio kun. Antano ant sienos pakabinti.

1907 metais kun. Kaupas buvo suman s parašyti straip-sni eil apie laim s ieškojim . Savo laiške 8. VIII. 1907 jis apie t dalyk praneša man šiais žodžiais:

„Mels iau Tamstos pagalbos arba patarimo viename reikale. Nor - iau parašyti apie laim s ieškojim žmon ms, kaipo draugijos už d a- vin , ir meil , kaipo šiam tikslui atsiekti rank . Tamsta gali su-prasti, jog mano noras labai sunkiai teišpildomas, o siekis mano men-komis sp komis gal visai nepasiekiamas. Reikia atsakyti. klausim : ar tik d l laim s žmogus gyvena pasaulyje? Kas yra laim ? Kas laim suteikia? Kaip prieiti prie laim s ir t.t. Atsakym šitokius klausimus turiu po ranka, bet beveik jie visi yra iš j iš po bedievišk plunksn . Remiasi jie „sveiku protu“, bet mano protas daugelyje dalyk su „svei-ku“ nesutinka. Nor iau gauti pagalbos iš šalies. Gal Tamsta žinai ko-kius veikalus šitame klausime? Gal kas kitas žino? Juk yra toki kny-g . Filosofams jos turi b ti žinomos.

ia neužtenka kovoti prieš socializm ir tai panašius izmus, bet reikia pastatyti kitok ideal , gražesn , labiau patraukiant — kitaip juk žmoni nuo socializmo ir radikalizmo neatitrauksime. Socialistai daro labai daug stambi klaid , kuriomis galima pasinaudoti kitoms id joms praplatinti, kol jie patys nepamatys sav klaid . Štai nor iau pastatyti arba, geriau sakant, pabandyti pastatyti tok ideal . Jeigu žmoni draugijos siekiu padarysime ieškojim laim s netiktai ki-tame gyvenime, bet dar ia žem je, tai gal sime, man regis, — atimti kozir iš socialist rank . Prad jus rašyti apie t dalyk , reik - t atsakyti netik klausim , kas yra laim , bet ir daugel kit : kas yra dora? kas tobulyb ? kas tiesa? kas klaida? kas naudingumas? kas teisyb ? ir t.t. Štai ligšiol socialistai, šnek dami apie tuos daiktus, už pamat sau pasiima Marx'o „istorišk j materializm “.

Bet nuo keleri met jaunesn s s socialist kartos, ypa Anglijoje ir Amerikoje, bando atsistoti visai ant kit pamat ; jie net neslepia, kad už t j pamat už mim jiems teks kariauti tiktai su vienu priešu — Katalik Bažny ia. Aš labai retai kada tepaimu rankas socialist organus, bet užtai visados perži riu bepartiviai radikalius laikraš ius, kuriuose socialistai gali išreikšti savo mintis be jokio suvaržymo ir dogmatizmo. Taigi, man rodosi, privalau tur ti šioki toki kompetencij , jei sakau, kad yra pamatas, ant kurio projektuoja atsistoti socializmas, — bet jeigu ant šito pamato atsistot pirmiau katalikyst , ji tai pritraukt prie sav s pla ias minias, užkirsdama keli socializmui. Pamatas patiems socialistams pasirodo ligšiol kuose, bet jau tas faktas, kad jie bijosi, idant jo neužimt Katalik Bažny ia, pasirodo labai domus apsiareiškimas.

Jeigu man pasiseks prad ti darbas, tai mano pasistengimu bus prisid ti bent truput l prie pastatymo to pamato, kursai gal t suvesti kr von vis žmonij — net patraukti prie sav s pa ius socialistus, kuriems jau pradeda nusibosti seni pamatai. To d l klausiu Tamstos, ar negal tumei nurodyti pats ar per k kit , ar n ra koki rašt apie t pat dalyk jau parašyt kieno norints“.

Kaikuriuos nurodymus, kad ir nepilnus, aš jam buvau dav s. Bet tuo metu kun. Kaupas negal jo sumanytu darbu užsiimti, nes tur jo daug nemalonum , d liai kraustymos iš Scranton'o. Tai matyt iš jo laiško 17. IX. 07:

„Nenor jau labai eiti nauj viet , nors tai parapijos didumo atžvilgiais buvo promocija, — bet vyskupo valia... Besikraustant viskas tapo sumaišyta — ir nebus sutvarkyta be kokios savait s arba daugiau. Daug daikt sudeginau, tame skai iuje ir pusl. 22, kurio Tamsta pasigendi. Manau, kad mano kaltyb s buvo daugiau, nekaip kieno kito. Prisipaž stu, kad perrašin jimo labai nem gstu, beveliju si sti raštus taip, kaip jie išeina iš po pirmos plunksnos, bet šit puslap ma iau (labai suterliot) dar pereit savait ir... sudeginau... Jo turin pris iu už keli dien , kai tik apsisostisiu ant vietos“...

D liai t ir kit kli i gražus sumanymas parašyti apie laim s ieškojim taip ir pasiliko sumanymu. Bet socialiai klausimai buvo po senovei mylimiausia kun. Antano mokslo sritis, kuri jis laisvomis valandomis nuolat gr ždavo. Tai matyt, kad ir iš pirmutinio laiško, parašyto man 11. X. 7 t. y. tik k kun. Antanui atvykus naujon vieton Pittston' . Tame laiške jis štai kuo džiaugiasi:

„Atsiradome vienodame krepšyje su Tamsta. Tamstos approximatio intellectus ad rem yra tas pat, k nor jau pad ti kai-

po pamat sumanytajam ¹⁾ straipsniui (o iš dalies ir pad jau „Evol. ne Revol.“), approximatio legis humanae ad legem aeternam arba approximatio ordinis terrestris ad ordinem coelestem. ia ant žem s tobulo gyvenimo nepasieksime, bet nuolatos prie jo artinam s, ir m s pareiga yra prie jo artintis; — taip lygiai kaip absoli ios tiesos nepažinsime, bet turime pareigos j pažinti. Ir paž stame j per approximationem. Bet ia pasirodo naujas faktorius, apie kur ligšiolei žmon s nedaug k ter pinasi. Kiekviena approsimatio b tinai reikalauja socializacijos, kitaip progreso nebus. Pavadin kime approximationem atsiekimu. Pav. Bell'is — telefono išrad jas — savo pastanga atsiek nauj daikt , prie kurio žmonija pirmiau nebuvo pri jus, bet jeigu jisai savo išradimo neb t praplatin s tarp žmoni . jeigu j b t pasid j s kišeni arba kiti b t uždraud j skelbti, be abejo, to atsiekimo, be kurio ši valand civilizuotas žmogus tiesiog negali apsieiti, žmonija neb t pažinojusi ir civilizacijoje b t užsilikus i keliomis dešimtims met užpakalyje. Taip darosi visur ir visame kame. Žinomas tiktai daiktas, kad nauj daikt uždraudimais nedaug k tepadarysi... Socializacija nauj a p p r o x i m a t i o n u m turi vykti visur su mažiausiomis kli timis. Žmonija dar tesiranda k dikyst s stovyje ir laikyti j tokiame stovyje b t tiesiog prasikal timas Dievui.

Bet atsiekim socializacija negalima vykdynti be priemoni . Žmogus gali žinoti, pav., jog gyventi meil je ir tiesoje yra daug geriau, nekaip gyventi taip, kaip jisai dabar gyvena; bet kas iš to, kad nežino, kaip tatai atsiekti! Kitas gali iš patyrimo žinoti, kaip tatai galima b t padaryti, bet nežino, kaip savo patyrim praplatinti tarp žmoni . ia tai reikia iš naujo socializacijos.

Patys atsiekimai, atsiekim socializacija ir socializacijos priemon s yra tas dalykas, apie kur svajoju rašyti, žinoma, jeigu Dievas duos sveikatos“.

Praslinkus savaitei 5. XI. 07 pasižad damas atsi sti Mackaye'o knygos „Economy of Happiness“ recenzij , kun. Antanas priduria šitoki pastab :

„Aš neatsimenu, k rašiau apie Mackaye' . Gal mano žodžiuose ir buvo kokia herez , kuri Tamsta išnašoje be abejojimo pažym si. Bet galop kas yra laim ir kas yra tiesa? Kas yra nelaim , kas yra klaida? Ar žmoni valioje nebus jie tiktai relatyv s terminai?

Mackaye'is užsispyr s tvirtina, kad jeigu yra žodis laim , tai jisai turi reikšti k nors pozityvaus. Apibr žti t žod kitais žodžiais negalima. Reikia laim atjausti, taip kaip pav. norint žinoti, kas yra dant skaud jimas, reikia b tinai tur ti dant skaud jim , arba —

¹⁾ Apie laim s ieškojim .

suprasti, kas yra baltumas, raudonumas etc., reikia b tinai pamatyti balt , raudon etc. daikt . Perži r j s Mackaey'o knyg stropiau, parašysiu recenzij „Draugijai“. „Economy of Happiness“ padar didel triukšm , o kaip tvirtina kai-kurie rašytojai — padarys epok draugijos filosofijoj“.

Tame pa iame laiške kun. Antanas priduria dar šias sa-vo pastabas apie Rusijos revoliucij :

„Evoliucija ne Revoliucija“ buvo parašyta po taka pastar j atsi-tikim Rusijoje. Man buvo nusibod beži r ti k lim padanges re-voliucijos ir peštines už aukas „revoliucijai“. Revoliucija, revoliucija!., gird jos iš vis pusi . Kas aršiau, revoliucija buvo statoma, kaipo ran-kis Rusijos gyvenimui pagerinti, kaipo toks daiktas, kuriam es lemta atnaujinti žem s veid . Mano rašto siekiu buvo parodyti, jog rankis yra netik s ir žem s veido neatnaujins. Ar tiksl pasiekiau — nežinau“.

Šiandien po šeši met matome, jog kun. Kaupas tame dalyke pasirod tikras pranašas, nes kad „žem s veido“ at-naujinimas ne vyko — tai faktas.

Tik ti t „žem s veido“ atnaujinim per revoliucij te-gal jo vien bemoksliai studentukai, apie sociologij jokio su-pratimo neturintieji, o ne kun. Kaupas, kurs tame laike kaip tik buvo labiausiai užsi m s sociali klausim tyrin jimu, kaip tai matyt iš to pat laiško, kame tarp kitko rašo man:

„Paskutiniu laiku tiesiog simyl jau sociologij . Kokia ia plati dirva tardymams! Ketinu net perstudijuoti keleto sociolog veikal sistematiškai ir pats parašyti platesn socialogijos vadov l. Leid j , rodos, atrasiu. Patyrimai parod man, kad apologetika geras daiktas, bet Tamsta pats žinai, kad gintis vienam sunku. Kur kas geriau, jeigu ateina kas tre ias pagalbon. Jei toks pagalbininkas yra „mokslas“, tai ko daugiau ir benor ti! Aš „moksl “ nelabai tetikiu, taip kaip dau-gelis gydytoj nelabai tetiki vaistus, — bet jau pats žodis „mokslas“ taip magiškas, kad gali apker ti didžiaus netik l. Man rodos, kad ateis laikas, kuomet tas pats „mokslas“, kursai ligšiol pasekmingai griov Bažny i , dar pasekmingiau j j apgins. Pav., kaip puikiai gali-ma išaiškinti vadinam viduramži „tamsyb “ su sinergijos principu! Arba kokia d kinga dirva b t rašytojui, kursai apsiimt parašyti apie Bažny i , kaipo apie centrin galyb , kuri paviršutiniai stov dama vietoje, ver ia vis civilizacij suktis aplink save. ia b t labai žin-geidu susekti tikrus ryšius tarp Bažny ios ir naujosios gadyn s poli-tišk , tikybini , mokšlišk Ir kitoki jud jim . Arba — ži rint socio-logiškai — koki žmonijos istorijoje rol yra atvaidin didieji šventieji-Augustinas, Pranciškus, Katarina Sieniet ir t.t.? Protestantai ir šiaip-jau netik liai pradedą rimtai tyrin ti viduramži švent j gyvenimus.

D l ko to negal t padaryti katalikai?.. Štai yra tik pora dirveli kataliko mokslininko tardymams. Tamstos pat mijimas, kad ateis toks naujasai Tomas Akviniētis ir pritaikys naujalaikinius mokslus prie Bažny ios mokslo, yra labai teisingas“.

Sekan i dien 6. XI. 07 v l atsiunt laišk su nauju pasi lymu :

„Manau, kad „Draugijai“, kaipo apšviestiesni lietuvi organui, neb t pro šal padavin ti ne tik katalikišk , bet ir kitokias nuomones išreiškian i svarbesni j laikraš i turinius. Šiuo sykiu siun iu kai kuri straipsni peržvalg m nesinio laikraš io „The Arena“. Tasai laikraštis yra labai radikališ, bet ne partyvus. Jame išsikalba — visi, kas tik nori — sociologai, single-taxleriai etc., bet redakcija regimai yra linkusi gyvendinti tyr j demokratizm — Henry George'o teorij . Tasai laikraštis Katalik Bažny iai labai priešingas. Bet aš j m gstu tiesiog d l to, kad nuomon s jame išreikštos išeina daugiausiai iš širdies. Daug klaidži dalyk jame esti paduodama, bet veidmainingumo tai, kiek t mijau, tr ksta. Progresivioji pastori partija šit laikrašt žymiai palaiko.

Apskritai sakant, ligšiol atradau Amerikoje tiktai tris laikraš ius, vertus skaitymo pas pla iau ži rin ius draugijos klausimus žmones: „The Arena“, „The Independent“ ir „The Literary Digest“; teko gird ti, kad „The Living Age“ irgi naudingas, bet jo ligšiol dar nema iau.

Man rodos, kad padavin jimas „Draugijoje“ t laikraš i turinio — su tam tikrais pat mijimais — nieko nepakenkt Lietuvos visuomenei. Šit laikraš i turinius padavin si'u sistematiškai“.

T prižad jim t l laik kun. Antanas ir vykd . Bet gan greit permair savo nuomon , nes 14. XII. 07 jau rašo man štai k :

„Siun iu Tamstai peržvalgą „The Independent'o“ ir „The Arena“. Jei nebus vietos, gali Tamsta tuos raštelius numesti krait . Susimaniau daryti šitaip: Jei Tamsta pavelsi, rašysiu kas m nes laiškus iš Amerikos, kuriuose pasistengsiu supažindinti skaitytojus su literatiškomis naujienomis angl literat roje. Sykiu eis netik laikraš i , bet ir nauj knyg peržvalga. Tokios korespondencijos pasirodo beveik visuose rimtesniuose laikraš iuose. Man rodos, kad „Draugijai“ toksai darbas nieko nekenks, dar gal s kitatau i akyse pastatyti j aukš iau. Man bus toksai darbas naudingesnis, nes gal siu rašyti sistematiškai—feljetono formoj — ir gal siu duoti geresn susipažinimim su naujaisiomis srov mis angliška šnekan i žmoni mintyje. Mane daugiausiai interesuoja draugijos klausimai — taigi apie juos ir bus rašoma daugiausiai. Pirmutin laišk gal Tamsta gausi netr kus“.

Deja, to laiško teko laukti daug ilgiau, nekaip jo autorius tik josi. Atsirado klišė. Jos išdėstytos laiške 17. II. 08:

„Mano laišakai iš Amerikos“ ligšiol dar nevyko. Mat, norint atsižinti, kas visuose Amerikos laikraščiuose rašoma, reikia vaikšioti viešą knygyną, kursai ir pas mus yra. Tuo tarpu, kai rengiuosi eiti knygyną, susyk po vieno straipsnio „Viltyje“ spėdžiu susimaniau parašyti apie „Vidurinę kelią“. Straipsnį pasiūniau „Vilniai“. Prasidėjo kalbėti, o po to kalbėjimas. Knygynas vis negalėjo eiti, nes jisai esti atdaras tikrai pavakariams, t. y., kai turiu vaikšioti po žmones. Rytai turėdamas laiko pradėjau piešti apie „Vienyb“. Straipsnis rašytas „Patr. Laiškas“ pavidale — tikrai bus gal kiek ilgesnis. Nieko ypatingo tenai nebus, bet kuomet dabar pas Tamstas daug rašoma apie vienybą, gal ir mano žodelis parpaš kam nors“.

Be to, bekal dodamas buvo gerokai susirgęs, paskui atėjo vėlyvė išpažintis, kvietė dalinimasis, važinėjimas pas kitus kunigus su dvasiška pagalba ir t. t. Visi tie dalykai nedavė jam veikti plunksna beveik nieko.

„Bet tokiose aplinkybėse atsiranda noras daryti viską gerai. Kitaip sakant, produkuoti žmogus negali, bet užtai kritikuoti gali, kiek tik širdžiai patinka. Nemiegojusi beveik tris naktis, nusikankinusi su žmonėmis ir sveikais, sėdžiu dabar savo kancelerijoje, ir laukdamas interesantų, peržirinu savo „Eugeniką“. Kiek ten reikia pataisyti? Iš jau iš punkto, kad norint gerinti žmonių rases, reikia bėgti dar labiau suvaržyti dabartinės moterystės formas. Taigi teko rašyti apie dabartinius suvaržymus lytiškumo srityje (pati moterystė, monogamija, endogamija, egzogamija, celibatas ir t. t.). Galton'as norėtu, kad šitie suvaržymai būtų išdėstyti, taptų „moksliški“, kas reiškia, jog» jo nuomone, žmonės reikia pradėti veisti taip, kaip kad yra veisiami karveliai, arkliai ir kitokie „rasiniai“ gyvuliai. Aš su ta nuomone negaliu sutikti, nes žmogus, kaip turintis protą ir laisvą valią, turi būti saikuojamas kitokiu saiku. Taigi išėina keblumas, apie kur reikia pagalvoti ir atsakomai parašyti. „Eugeniką“ atsišauksiu vėliau, nekaip maniau“¹⁾.

Tuo pačiu laiku buvo pradėjęs rašyti seniau jau sumanytą sociologijos vadovėlį. Pasibaigė vienu žanginiu straipsniu, atsišauksiu „Draugijai“, o apie tolesnį to vadovėlio taisyklą laiške 9. V. 08 pranešė štai ką :

¹⁾ „Eugenika“ užsiimti paragino klausimas apie laimės ieškojimą. Visuomenės laimė pareina nuo atskirų šeimynų laimės, o šeimynų laimė — tarp kito ko taipgi nuo kito tobulumo. Tam gi pasiekti reikia tikro mokslo. Tuo ir yra eugenika.

„Sociologij“ leisti per „Draugij“ neapsimoka. Nor iau iš jos padaryti vadov l, o tat reiškia, kad reikia joje kalb ti trumpai ir „cum autoritate“. Nei „žangoje (sociologij) nei „Eugenikoje“ taip nekalb jau. Reikia daug kas pertaisyti, sutrumpinti, prid ti, etc. Tikrai sakant, jos dar nei rašyti neprad jau, nes laukiu reikaling „knyg“ .

Gyvenu mažame mieste, kuriame—nors ir yra. viešasis knygynas, bet jame an rašt neradau. Taigi teko griebtis Philadelphijos antikvarij , kurie nežinia d l ko, man reikaling knyg ligšiol dar nepristat“ .

Be šit kli i atsirado netrukus nauja, daug didesn , d l kurios kun. Antanas tur jo beveik visiškai užmesti mokslisk darb .

„Buvau jau, rašo jis 20.V.08, bebaigi s vien straipsn „Draugij“, kur laikiau gan svarbiu ir interesingu, bet parvažiav s namon, negal jau jo surasti. Manau, kad tarnait s bevalydamos namus j kur nud jo, arba tiesiog sudegino. Jeigu atras iau, tai pribai g iau ir atsi s iau Tamstai.

Bet ia ateina vienas keblumas. Mes, Amerikos lietuviai kunigai, tur jome 5 d. š. m. susivažiavim New Yorke ir nutar me leisti nauj laikrašt vardu „Katalik Draugas“. Mane privert b ti to laikraš io redaktorium, iki atvažiuos kitas (nominatim kun. A. Civinskas, jei apsiims). Tuo tarpu aš statau bažny i ir turiu atlikti šimt kit reikal . Tamsta gali eiti mano pad jim . Laisv valand netur siu iki kol kitas nepavaduos man s. Žodžiu, „libera ars“ yra tuo tarpu pasibaigusi“.

Tos redaktoryst s kun Antanas labai bijojo, kaip tai matyt iš ši to paties laiško žodži :

„Man nepatinka nauja rol — redaktorius. Nor iau labai nuo to darbo išsisukti. Blogiausia, kad pedaug viršinink — su gerais norais, bet mažu prityrimu. Aš nor iau b ti laikraš io viršininkas, duoti jam „ton“, — bet štai atsiranda kiti, kur nori vesti laikrašti vien ir kit daikt , bet tok , kursai gal t redakcij išstatyti pajuokai. Antra vertus, tokiam žmogui (ypa dar kitais darbais naudingam visuomenei) nesinori pasakyti atvirai akis, kad „nedaryt to“. Na, ir b da! Kaip nesmagu, kad žmon s šiaip jau inteligentiški nesupranta naujausi laik dvasios, nežino, kad tie patys ginklai, su kuriais kariauta ligšiol prieš tikyb ir sveik prot , gr žiasi prieš pa ius kariautojus. Dar li dniau, kad daugelis mano, b k senov s atšip bažny ios ir tik jimo apsigynimo rankiai gali b ti sunaudoti dabartiniams siekiams. „Ay, there is the rub“, kaip pasak Hamletas. „Patek s netik t ir negeistin rol , nežinau nei k daryti. Dabar tik nerimastauju, sukin juos ir — nerandu nieko“...

Tai buvo bet gi ne visai tiesa, nes 17. VI. 08 jis atsiunt „Draugijai“ recenzij d-ro Civinsko veikal lio apie socialistus. Apie t recenzij pridurta šitoks paaiškinimas:

„Jinai buvo parašyta ne iš noro padaryti koki nuoskaud tam labai gabiam rašytojui, bet iš noro, kad apskritai lietuviai užsiimt gilesniais socialio klausimo studijais. Juk tokiomis kritikomis Marx'o vertyb s teorijos, kaip „kad aš medžiodamas nušausiu vien dien varn , o kit dien lap -- tai nušauta varna bus lygiai verta lap s“ — ne tikinsi nieko. Tai n ra argumentas“.

Tame pat laike kun. Antanas sutiko taipgi parašyti referat Kauniškiems socialiams kursams apie lietuvi išeivyst Amerikon, apsiimdamas jame atsakyti šiuos keturius klausimus: 1) D l ko lietuviai eina svetur? 2) K kitose šalyse gauna? 3) Kaip kitur juos ži rima? ir 4) Kaip juos naujos gyvenimo s lygos atsiliepia?

Bet redaktoryst s pareigos nebeleido jau platesniais moksliškais darbais užsiimti. Man dėliai to par gojus, atsak 28. VI. 08 šitaip:

„Gal Tamsta ir ties sakai, kad man neapsimoka užsiimti tokiais daiktais, kaip redaktoriavimas. Až pats jau iu, kad tokiam darbui esu netik s. Bet tuo tarpu n ra kam redaguoti laikraštis, o laikraštis mums b tinai reikalingas. Nei „Žvaigžd “, nei „Katalikas“ neatstovauja katalik visuomenei. Dvasiškija nemyli „Kataliko“, o „Žvaigžd “ n ra populeri pas šiaip jau žmonelius. „Žvaigžd “ ligi šiol palaik Susivienijimas L. R. K. A. (K tik vyk s seimas Clevelande atmeta j), o „Katalikas“ pereitais metais gijo nemaž m j tiktai dėliai vaid tame paime Susivienijime. Abudu laikraš iu nesidalija skaitytojais. Tikras daiktas yra, kad Amerikos lietuviai katalikai gal t išlaikyti dar du tris laikraš ius šalia „Žv.“ ir „Ivat.“ Amerikoje laikraš ius išlaiko ne m jai, bet skelbimai ir spaustuv s darbai. Mes tikim s, kad ir t ir t tur sime užtektinai. Aš redaktorium ilgai b ti neketinu, tik iki kol neatvažiuos kun. Civinskas ar kitas kas“...

Kitame laiške 30. VI. 08 v l skundžiasi, kad „mes lietuviško katalikiško laikraš io neturime“, sako, kad toks laikraštis b tinai es s reikalingas, b da tik, kad n r kas j veda. Pasieliekant prie parapijos, vesti laikraštis es fiziškai negalima. K ir paaiškina šiuo pavyzdžiu:

„Pav. šit laiškel rašau jau tre i dien ... Tai šis, tai tas, tai kas kita. Negalima nei min i surinkti, nei prad to darbo vesti "iš aukšto, išgalvotais keliais. Kitokio gi laikraš io ved jo, atsakomo, ištikimo no-

rin io pasišv sti Amerikos lietuvi gelb jimui nuo bedievyst s, rodosi, sunku surasti. Ir ia tai guli visa b da, kokios nejau ia nei lenkai, nei slovakai, nei kitokie ateiviai!..“

Bet ir prie toki nepatogi aplinkybi kun. Antanas vis dar negal jo mesti prad t darb . Tarp kitko nemaž r p jo jam eugenikos klausimas. Apie tai jis tame pa iame laiške štai k prid r :

„Kalbant apie eugenik , neproporcionalumas guli tame, kad praktiš-kasis klausimo išsprendimas dar, galima sakyti, nei neprad tas. Aš pats labai tariau, kad pati eugenika — kaipo mokslas yra tai protestas prieš dabartin ištvirkim ir palinkim prie „laisvosios meil s“. Jeigu euge-nika prad jo interesuotis platesn s minios, tai grei iausiai d l to, kad Darvino skaistyb atsimuš ir ant jo pusbrolio Galton'o. Be to Gal-ton'as yra „Fellow oī Royal Society“ (ten prileidžiami vien pasižym j mokslo dirvoje ir praktiškiems eugeniškiems tardymams pats yra pa-švent s žymi pinig sum). Man rodosi, kad „eugenika“ yra „gero gimdymo mokslas“, nekaip gero auginimo... Eugenikai r pi, kad žmon s užgimt geri, sveiki, gab s etc., o neprileisti prie gimdymo nedor ir ištvirkusi etc. asmen . Ši ia tai guli visas klausimo svar-bumas. Išspr sti jis taip sunku, kad galima daryti tiktai bandymai. Galop tokius daiktus gali geriausiai žinoti t vai, motinos, patyr aku-šeriai... Profanui jie neprieinami“.

Kad eugenikos negalima atskirti nuo aukl jimo, kun. An-tanas gerai tai suprato; tod l tame pa iame laiške randame pridurt dar šitoki pastab :

„Žinoma, atsakomas jaunuomen s aukl jimas labai svarbus daly-kas. Amerika besigirdama savo vieš j mokykl sistema, susilauk protesto net iš pa i mokytoj — nes iš mokykl yra išvartytas Kristus. Rusijos mokyklose Kristus yra palaikomas, bet savotiškai, nenat -raliai... Pas kos dar labiau apverktinos, nekaip Amerikoje. Amerikos besimokinanti jaunuomen ieško pramogos sportuose, atletikoje ir panašiuose daiktuose — tuotarpu Rusijoje (jei neklystu) nuo keli dešim-i met visi fiziški sportai yra laikomi jaunuomen s paniekinime, iš ko nat raliai turi kilti kitokios r šies sportai: kišimos politik , suo-kalbiai, tik jimo paniekinimai (kaip tai nesenai pasitaik Mariampo-l je), ištvirkimas, girtavimas etc. Išeina štai kas: Amerikoje didesn gyventoj dalis neišpaž sta jokio tik jimo, bet retas yra priešingas tik jimui (Ingersoll'io ir kit ateist raštai ir viešos prakalbos labai ma-žai teatsiliepia visuomen s gyvenim), kuomet Rusijoje didesn inte-ligentijos dalis yra netik ateistai, bet dar tik jimui priešingi. Kas ia kaltas, nežinau. Atsimenu tiktai, kad Francija XVIII-me šimtmeteje buvo panašiamo pad jime“...

Laiškelyje rašytame 18. VII. 08 tarp kitko praneša:

„Apie celibat buvau pasiunt s ilgok straipsni — bet gali tamsta jo visai ned ti, nors žinios apie t klausim daugiausiai semtos iš dvasiškos valdžios patvirtintos „The Cath. Encyclopedia“. Straipsnyje „Su tik jimu ar be tik jimo“ nelaikiau reikalingu ilgai kautis su Spencer'iu, nes straipsnis buvo rašytas sociologišku, ne teologišku atžvilgiu. Tačiau jei Tamsta taip greitai ned tum, gal iau Spencer'iu ir jo pasek jams duoti daugiau. Pagalbon pasiim iau filosofijos profesori Bostono universito Browne', kursai savo „Teizme“ sumušin ja Spencer' žingeidžiais filosofiskais rodymais“.

1908 spali 6 d. siun ia „Draugijai“ savo „Visuomen s psichologijos“ pradži , kuri ir toliau t s kol gal jo.

Laiške rašytame 30. IX. 08 v l praneša:

„Esu pasiryž s parašyti platesn apžvalg ši (1908) met šit laikraš i : „The Independent“, „The Arena“, „The Annals of American Academy of Politikai and Social Science“ ir „The American Journal of Sociology“. Žinoma, vyks tai po Nauj j Met .

Už keturi dien rinkimai. Be abejo, pasiliks prezidentu Taft'as. Prie progos pritaikint straipsn apie vidurin Amerikos politik atsi - siu anks iau už pažad t sias recenzijas. Žinoma, jei gal siu, t. y. jei tur siu laiko ir b siu sveikas“.

Laiškelyje rašytame 17. XI. 08 džiaugiasi užbaig s „nemiel darb “, t. y. savo referat Kauniškiams socialiams kur - sams „apie iševyst Amerik “.

Bet nepatogios aplinkyb s vis labiau j atitraukia nuo mylimojo darbo mokslo srityje.

Pradžioje 1909 met (4. I. 09) gavau iš kun. Antano šitok li dn pranešim :

„Mane prad jo persekioti lyg koks fatum. Nesp jau dar visiškai atsitaistyti nuo ligos (buvau puol s j iš dalies iš savo kaltyb s), kaip mano bažny ia sudeg . Reiškia tatai, kad bus daug susikrimitim , laktym , barni — žodžiu bus daug darbo ir vargo. Tokiu b du savo pažad jimo apie Amerikos laikraš ius negal siu išpildyti, bet atliekamose valandose pasistengsiu varyti toliau, bet jau palengva“.

To savo pasižad jimo kun. Antanas nenor jo palikti tuš - iu žodžiu. Negal damas parašyti platesni straipsni , siuntin jo tai knyg recenzijas, tai Amerikos laikraš i turinius, drauge pasisk sdamas d l savo sunkaus pad jimo. Taip pav. laiške rašytame 1. VI. 09 praneša:

„Rytoj turime „Kat. Draugo“ direktori suvažiuvim . Gal kas ir išeis iš šitos koš s. Ligšiol norai geri, entuziazmo neperdaug. Aš negaliu gauti vikaro... ir kabu ore: nei ia atsiduoti visai laikraš io reikalams, nei pasišv st pilnai parapijos dalykams. Rezultate—laikraš iui netenka beveik nieko, o parapijai—tiktai tiek, kiek reikia b tinai, man gi pa iam pasilieka susikrimtimas, nerimastavimas ir susinervavimas“.

Per ištisus 1910 ir 1911 metus, užimtas „Draugu“ ir kitais reikalais, beveik nieko „Draugijai“ neparas . Tik 20.XII. 11, perskait s „Draugijos“ 56—57 n-je mano straipsn apie Jurgelionio rengiam j enciklopedij , praneš man es s nusiunt s jai du straipsniu „Šeimyna“ ir „Sociologija“. Bet pabijoj s, kad j kas ne tart nusid jus krikš ioniškajai sociologijai, žada abu tuodu straipsniu išspausti „Drauge“ o j iškarpas nusi sti Peterburgo Dvas. Akademijos profesoriams.

Tame pa iame laiške paduoda dar šitoki li dn žini :

„Aš šiuo tarpu labai nesmagiame pad jime. Pasi miau sau pagalbon vikar , ir šis po keturi m nesi buvimo pas mane suk l parapijie ius prieš mane, prasimanydamas visoki neb tnieki ant man s. Ir padar tai kaip ir mano augintinis, kursai kai-kada praleisdavo vakacijas pas mane, kur šelpiau geru žodžiu ir mamona! Šiuo tarpu dvasiškoji vyriausyb , broliai kunigai ir daugelis šiaip-jau ger žmoni palaiko mano pus , bet vis d lto koktu darosi girdint, kaip mano geras vardas yra valkiojamas ant nešvari „cholmogor “ liežuvi . Nei rašyti, nei šiaip k veikti nesinori. Pagalios nei min i sukoncentruoti negalima, tik galv skauda“.

Skaud jo kun. Antanui be abejo ne vien galv , bet ir šird , ale jis apie tai nutyli ir ant rambios s žin s „cholmogor “ tulžies nelieja...

D liai t riauš i parapijoj kun. Antanas tur jo iš Pittston'o persikelti Chicago. Tai vyko 1912 m.

Iš tos naujos vietos atsiunt „Draugijai“ kelet recenzij nauj knyg , apie save gi praneš trumpai tik tiek:

„Dabar, kaip Tamsta žinai, gyvenu prie „Draugo“. Nelabai smagu, nes pašaukimo redaktorius neturiu. Darbo yra užtektinai, bet vis lieka laiko skaitymui ir net recenzij rašymui. Asmeniškai kalbant, ži riu dabartin savo užsi mim kaipo pasils , nes iš ties perken t jau nemaž nerv sukretim . Dar ir ligšiol neesu pilnai atsigav s“.

Po m nesiui (12.XI.12) v l atsimin „Draugij “, atsi sdamas jai platesn pranešim apie sik rusi Amerikoj „Šv. Kazimiero Seser Kongregacij “.

Galop 1913 m. liepos 17 d. paraš dar vien recenzij Sir Bertram'e C. A. Windle'o „Facts and Theories“. Tai buvo paskutinis kun. Antano rašinys d tas „Draugij on“.

Neilgai trukus po to 29. IX 13 gavau š laiškel :

„Gerb. kun. Redaktoriau!

Rašau šit laiškel , taip sakant, iš ano svieto. *Cursum consummavi*. Vis maniau, kad man kas viduriuose negera, paskum — kad turiu nerv nusilpn jim . Artesn diagnoz parod , jog mane kankina v žys kr tin je. Taigi trumpas laikas man bepalieka gyventi ant žem s. Nemanau, kad prat siu iki Vis Švent j . Nieko negaliu veikt — nei rašyti, nei skaityti.

Taigi sakau sudiev ir meldžiu atminti mane savo maldose.

Su didžiausia pagarba

Kun. A. Kaupas“.

Tai buvo paskutinis jo laiškėlis. Atsakydamas j aš pabejojau daktar diagnoz s tikrumu, išreiškiau nuomon — t j lig nesant neišgydom , bet „Draugo“ pranešimai apie jim kun. Kaupo sveikatos menkyn parod , kad kun. Antanas neklydo. 1913 m. spalį 27 d. jis apr pintas šv. Sakramentais dievobaimingai persiskyr su šiuo pasauliu.

Kun. Kaupo mirtis yra katalikiškai lietuvi spaudai didis sm gis. Ji, mirus tam nenuilstamam plunksnos darbininkui, neteko vienos didžiul s savo sp kos. Tai pažym ta beveik visuose ikšiol pasirodžiusiuose kun. Kaupo nekrologuose. Iš t — savo turiningumu pasižymi d tieji: „Žvaigžd s“ 45-me n-je 1913 m., „Vilties“ 135 —142 n-riuose (kun. J. Tumo), „Draugo“ 45 — n-je ir k.

Surankioti visas žinias ir iš j sudaryti piln kritiškai parašyt kun. Kaupo biografij —tai ateities darbas. Mano tikslas buvo pagaminti atskir tam b simam darbui plytel , o draug ir išreikšti brangiam nabašninkui savo pagarb ir nuošird d kingum už jo raštus, pagamintus „Draugijai“. J s raš žemiau paduodame.

Kun. A. Kaupo raštai „Draugijoje“.

Straipsniai.

Evolucija ne Revoliucija „Dr.“ Nr. Nr. 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12.

„The Independent“. „Dr.“ Nr. 12, 446—447 p.

„Vienyb“ „Dr.“ Nr. 14, 135—143 p.

Sociologija: vardas, istorija, tikslas ir vieta. „Dr.“ Nr. 17, 15—23 p.

Laiškai iš Amerikos. „Dr.“ Nr. 17, 41—51 p.; Nr. 18—19, 288—296 p.

Eugenika. „Dr.“ Nr. 18—19, 144—257 p.

Su tik jimu ar be tik jimo. „Dr.“ Nr. 20, 401—408 p.

Šis tas apie celibat . „Dr.“ Nr. 20, 419—422 p.

Visuomen s psichologija. „Dr.“ Nr. 25, 25—30 p.; Nr. 27, 332-342 p.; Nr. 44, 276—286 p.; Nr. 60, 347-356 p.

Lietuvi iševyst Amerikon. „Dr.“ Nr. 31—32, 316—327 p.

Recenzijos.

G. F. Wright. Scientific Confirmation of Old Testament History. Ohio, Oberlin.

Spindulys. Savaitinis Iliustruotas Laikraštis, pašv s-tas reikalams Lietuvi Amerikoje. Pittsburg Pa. Gegužio 10 (May) 1907, Nr. 1, Vol. 4. „Dr.“ Nr. 6, 189—190 p.

Boredom by Maxim Gorky. „The Independent“ Aug. 8, 1907, Trees by Franc Crane, ib. Aug. 29, 1907. „Dr.“ Nr. 11, 338—340 p.

The Catholic Encyclopedia. Vol. I. „Dr.“ Nr. 11, 341 p.

The Catholic Encyclopedia. Vol. II. „Dr.“ Nr. 13, 98—99 p.

The Annals of the American Academy of Political and Social Science. November, 1907. „Dr.“ Nr. 13, 99—100 p.

J. Baltrušaitis. Revoliucija. Jos prasm , priežastys ir pamatas. Plymouth Pa, 1908. „Dr.“ Nr. 15, 312—313 p.

James Mackaye. The Economy of Happiness Boston, 1906 (533 p.). „Dr.“ Nr. 17, 91—95 p.

D-ras. A. Civińskas. Socialistai. Kas jie? Iš kur atsirado? Ko nori? Shenandoah, Pa. 1908. „Dr.“ Nr. 18—19, 315—317 p.

The Catholic Encyclopedia. Vol. III. „Dr.“ Nr. 18—19, 321—323 p.

Rev. J. A. Dewe. History of Economics or Economics as a Factor in the Making of History, New-York 1908, (334 p.) „Dr.“ Nr. 22, 201—204 p.

W. D. R. Bliss and *Rudolph Ph. D.* The New. Encyclopedia of Social Reform. New York, 1908, (1320 p.). „Dr.“ Nr. 24, 413 p.

W. Graham Sumner. Folkways a Study of the Sociological importance of usages, manners, customs, mores and morals. Boston, 1907. „Dr.“ Nr. 34, 204—207.

Socialism. Tract four the Times. New-York 1912 (272 p.). „Dr.“ Nr. 71—72, 296—297.

Rev. J. Husslein S. J. The Church and Social Problems. New-York 1912 (211 p.). „Dr.“ Nr. 71—72, 297—298.

Sir Bertram C. A. Windle. Facts and Theories, Being a Consideration of Some Biological Conceptions of to day. 1912 (163 p.). „Dr.“ Nr. 79-80, 283—286.

Amerikos Laikraš i turiniai.

„The Arena“. September 1907;

„The Independent“ October 1907;

„Charities and the Sommons Octob. 5, 1907. „Dr.“ Nr. 12, 470-472.